

הסוגיא העשרים ושבע: 'שאינה מקודשת' (מט ע"ב-נ ע"א)

כמעשהו בחול כו'.

[1] ואמאי? נייתי במקודשת!	א. קושיא על המשנה
[2] אמר זעירי, קסבר: אין שיעור למים, וכלי שרת מקדשין שלא מדעת, ואי מייתי במקודשת – איפסילו להו בלינה.	ב. שלוש השובות
[3] חזקיה אמר: כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת, וגזירה שמא יאמרו: לדעת נתקדשו.	
[4] ורבי ינאי אמר > כך בכתבי היד, וכצ"ל <, אפילו תימא: יש שיעור למים, וכלי שרת אין מקדשין אלא מדעת, וגזירה שמא יאמרו: לקידוש ידים ורגלים מלאן.	

מסורת התלמוד

[4-1] ירושלמי סוכה ד ט, נד ע"ד. [1] **נייתי במקודשת** – ראו משנה מעילה ג ז, והשוו משנה מנחות ז ד; תוספתא מנחות י ו (מהד' צוקרמנדל, עמ' 527). [4-2] **אין שיעור למים ... יש שיעור למים** – מעילה יג ע"ב. **וכלי שרת מקדשין שלא מדעת ... כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת** – סוטה יד ע"ב; מנחות ז ע"א; עח ע"ב; צ ע"א. [2] **איפסילו להו בלינה** – תוספתא סוכה ג יז (מהד' ליברמן, עמ' 271). [4] **לקידוש ידים ורגלים מלאן** – ראו תוספתא יומא א יט (מהד' ליברמן, עמ' 227-228); מנחות א יג (מהד' צוקרמנדל, עמ' 513); ירושלמי יומא ב א, לט ע"ג. והשוו משנה יומא ג י.

רש"י

ואמאי **נייתי במקודשת** דקא סלקא דעתיה אין הכלי מקדשן קדושת הגוף ליפסל בלינה, אלא אם כן דעתו שיקדשנו הכלי, או אם יש בהן יותר מכשיעור אין ראויין לכלי, ואין הכלי מקדשן, דאין מקדשין אלא הראוי להם. **אין שיעור למים** שאפילו יותר משלשה – לוגין ראויין לנסך, דלא פירשה בהן תורה שיעורא, הלכך ראויין לכלי הם, וכלי מיד מקדשם, דכתיב (שמות לא) כל הנוגע בהם יקדש ואפילו אינו רוצה שיתקדשו עד מחר – הכלי מקדשן מיד, שלא מדעת. ואי **מיייתי במקודשת איפסלו בלינה** הואיל ואיקדשו קדושת הגוף, הוו להו כאימורי קרבן. **חזקיה אמר** הא ודאי מצית למשמע מינה דאין שיעור למים, אבל קידוש שלא מדעת לא שמעינן מינה, וטעמא דמתניתין דלא מיייתי במקודשת – דמאן דחזי להו למחר דשקלי להו מתוך כלי שרת, סבר לדעת שיקדשם כלי ניתנו בו מאתמול, וכיון דאין שיעור למים קדשום הכלי, וקא חזי דמנסכי להו – שמע מינה אין לינה מועלת בנסכים, ונפקא מינה חורבה. ר' **ינאי אמר** אפילו תימא יש שיעור למים, ואפילו הכי נפק מינה חורבה. **גזירה שמא יאמרו לקידוש ידים ורגלים** לכהן גדול מלאום, וקדשום בכלי שאין מקדשים ידים ורגלים אלא במים מקדשים, דומיא דכיוור שנמשח בשמן המשחה ומקדש את מימיו, והם לקידוש ידים ורגלים, ואף קתון של זהב שהיו עושין לכבודו של כהן גדול לקדש הימנו ידיו ורגליו, כדאמרינן בסדר יומא פרק טרף בקלפי (מג, ב) מקודש היה, ואתי למימר הכא לקידוש ידים ורגלים מילאום, ולית להו שיעורא, שאפילו הוה מאה לוגין ראויין הם לכלי ונתקדשו, וכי חזי דמנסכי להו אמר: אין לינה מועלת בנסכים.

תקציר

לפי משנה סוכה ד י התקיים ניסוך המים גם בשבת של סוכות, אך המים הובאו מערב שבת מן השילוח בחבית של זהב שאינה מקודשת. הסוגיא מציעה שלושה הסברים לכך שהשתמשו בחבית שאינה מקודשת דווקא.

מן הניתוח עולה שההסבר הראשון הוא בבלי ביסודו. המקבילה בירושלמי סוכה ד ט, נד ע"ד, מתלבטת בין שני ההסברים האחרונים בלבד, בהיפוך הייחוסים שבבבלי. אך מסתבר שעורך הסוגיא בירושלמי הכיר גם את ההסבר הראשון ורומז לו בעקיפין.

מהלך הסוגיא ותולדותיה

בסוגיא זו מובאים שלושה הסברים להלכה שבמשנה סוכה ד י: "כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח, ומניחה בלשכה". לפי משנה סוכה ד ט, הכלי ששימש לניסוך המים עצמו, בשבת ובחול, היה "צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגים" ש"היה ממלא מן השילוח", ושם לא שנינו שמדובר בצלוחית שאינה מקודשת דווקא, אלא מדובר בכלי שרת, המקדש את המים שנתמלאו בו. אולם לפי משנה י דאגו לכך שהחבית שמילאו מערב שבת, שהיא מעין תחליף לשילוח, שממנו מילאו את הצלוחית, לא תהיה מקודשת. ואכן, במשנה מעילה ג ז שנינו: "המים שבכד של זהב – לא נהנין ולא מועלין. נתנו בצלוחית – מועלין בהם".¹ כל זמן שהמים נמצאים בכד, דהיינו החבית של זהב שבמשנתנו – כגון בליל שבת קודם ניסוך המים – הם אינם מקודשים ואין בהם מעילה, גם אם מלכתחילה אסור ליהנות מהם. אבל משניתנו בצלוחית, בין אם מולאה היישר מן השילוח ביום חול בין אם מולאה מן הכד בשבת, מועלים במים, משום שהצלוחית היא כלי שרת מקודש, והמים הם הקדש.

הצלוחית והכד כפי הצעת מכון המקדש, ירושלים

הקדשת המים בכלי שרת בערב שבת היתה פוסלת את המים לניסוך בבוקר, משום שלכל הדעות מי החג נפסלים בלינה. כך מפורש בתוספתא סוכה ג יז (מהד' ליברמן, עמ' 271): "מי החג חייבין עליהן משום פגול, נותר וטמא. לפיכך, אם לנו או שנטמאו – יצאו לבית השריפה". והוא הדין לכל נסך, גם של יין, כפי ששנינו במשנה מנחות ז ד: "נסכים שקדשו בכלי ונמצא הזבח פסול, אם יש שם זבח אחר – יקרבו עמו; ואם לאו – יפסלו בלינה".

השאלה בסוגיא שלנו היא: מדוע מניחה המשנה שהמים יוקדשו מאליהם אם יאוחסנו בכלי שרת שהוא קודש? לדעת זעירי, ברגע שנכנסו המים לתוך כלי השרת הם הוקדשו שלא מדעת. אולם חזקיה סבור שכלי שרת אינם מקדשים אלא מדעת, והחשש אצלנו הוא שאנשים שיראו שהחבית נתמלאה בערב שבת יחשבו שמילאו את החבית בערב שבת כדי להקדיש את המים, יראו שהמים אינם נפסלים בלינה, ויבואו לטעות ולחשוב שמי החג אינם נפסלים בלינה.

בבבלי מעילה יג ע"ב, על המשנה "המים שבכד של זהב – לא נהנין ולא מועלין; נתנו בצלוחית – מועלין בהם", נאמר:

1 לסיפא של משנה זו, בעניין הערבה, ראו לעיל, בדיון בפרק ד, סוגיא ד, 'בעלי מומין', מדור 'מהלך הסוגיא ותולדותיה'.

אמר ר"ל: אין מועלין – בכולן, אבל מועלין בשלש לוגין. והקתני סיפא: נתנו לצלוחית – מועלין בהן, מכלל דרישא, אפילו בשלש לוגין נמי לא! אלא אי איתמר אסיפא איתמר: מועלין בהן – אמר ר"ל: אין מועלין אלא בג' לוגין, ורבי יוחנן אמר: מועלין בכולן.

לפי ריש לקיש יש שיעור למים, ולכן מועלים רק בשלושה לוגים שבצלוחית, ואם יש בה יתר על שלושה לוגים, אין מועלים ביתרה, אלא רק אם נהנים גם מהמים שבשלושת הלוגים. ולפי רבי יוחנן אין שיעור למים, וכל המים שבצלוחית נתקדשו.

לפי זעירי ולפי חזקיה עלינו להניח כרבי יוחנן שאין שיעור למים, ולכן החשש הוא שכל המים שבחבית ייפסלו בלינה או יחשבו שהם פסולים בלינה. לעומת זאת, לפי ריש לקיש, הסבור שדרושים רק שלושה לוגים ולא יותר, רק שלושה לוגים מן המים שלנו פסולים, וניתן להשתמש בשאר המים לשם ניטוח למחרת, שהרי אלו לא הוקדשו ולכן לא נפסלו בלינה. ברם רבי ינאי מסביר את המשנה גם לפי ריש לקיש: מי שאכן יודע שהמים שבחבית נועדו כולם לניטוח המים לא יטעה אם ישתמשו בהם למחרת לנסך, לומר שאין המים נפסלים בלינה, שכן הוא ידע גם שיש בחבית הרבה יותר משלושה לוגים, ורק שלושה לוגים מתוכם נפסלו. אבל הוא יטעה לחשוב ששאר המים הוקדשו אף הם משום שנועדו לקידוש ידיהם ורגליהם של הכהנים.²

מקבילה לסוגייתנו מצאנו בירושלמי סוכה ד ט, נד ע"ד:

למה לי שאינה מקודשת? ואפילו מקודשת! לא כן אמר רבי אחא רבי חנינא בשם רבי יסא: וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים (ויקרא מ י) – מה המזבח אינו מקדש אלא בדעת אף הכלים לא יקדשו אלא בדעת?

חזקיה אמר, שלא יהו אומרין: ראינו מים שנתמלאו לקידוש ידיים ורגלים נפסלין בלינה.

דבית רבי ינאי אמרין, שלא יהו אומרין: ראינו מי החג נפסלין בלינה.

ר' יוחנן אמר: מפני מראית העין. ולא ידעין אין כהדא דחזקיה אין כהדא דרבי ינאי דברי הכל.³

בבבלי מצאנו כמה סוגיות שיש בהן מחלוקת או התלבטות בשאלה אם כלי השרת מקדשים שלא מדעת. בירושלמי, לעומת זאת, אין זכר למחלוקת זו, והוא דוחה מראש את האפשרות המיוחסת בסוגיא שלנו לזעירי, שכלי השרת מקדשים שלא מדעת, בגזרת כתוב. שתי הדעות האחרות מיוחסות לחזקיה ולדבי רבי ינאי, אולם בחילוף השיטות לעומת הסוגיא שלנו בבבלי: השיטה המובאת בשם רבי ינאי בבבלי מובאת בירושלמי בשם חזקיה, ושיטת חזקיה מובאת בשם דבית רבי ינאי. אמנם הלשון 'נפסלין' קשה קצת בירושלמי – הרי החשש הוא מכך שיראה שהמים לא נפסלו בלינה! אולם יש לפרש שלפי הירושלמי החשש אינו שמא יסיקו שלינה אינה פוסלת 'ונפקה מינה חורבא' – כלשון רש"י נ ע"א, ד"ה חזקיה אמר – אלא שמא יוציאו תלמידי חכמים לעז על העבודה באומרם שראו מים שנפסלו בלינה, ואף על פי כן קידשו בהם הכהנים ידיהם ורגליהם וניסכו מהם בחג.

לפי הסוגיא במעילה יג ע"ב ברור שלא די לרבי יוחנן בחשש שמא יאמרו 'ראינו מי חג נפסלין בלינה', שכן רק שלושה לוגים מתוך המים שבחבית היו צריכים להיפסל על סמך טענה זו. אולם בירושלמי אין זכר לעמדה זו של רבי יוחנן, ולכן התלבטו אם כחזקיה סבר אם כדבי רבי ינאי.

מדברי רבי יוחנן בירושלמי: "מפני מראית העין", משמע שהיה בימיו מי שחשב שהפסול הוא מעיקר הדין. ואכן, כפי שעולה מן הסוגיא שלנו, כך פירש זעירי. אולם עורך הסוגיא בירושלמי היה משוכנע בכך שכלי השרת אינם מקדשים אלא מדעת, וממילא אין מקום לפסול את המים בלינה מעיקר הדין, שהרי על דעת כן מולאו בערב שבת מן השילוח, ולכן לא הביא אלא את הדעות השונות בעניין אופייה של מראית העין.

2 רש"י פירש שיחשבו שמדובר בכלי זהב מיוחד שממנו מקדש הכהן גדול את ידיו ואת רגליו, שכן שאר הכהנים מסתפקים במים מן הכיור. אולם כל זה אינו מוכר, ושמא הכוונה היא לכך שיחשבו שהמים האלו נועדו למילוי הכיור ונפסלו בלינה קודם שהגיעו לידי כך.

3 שמא צריך לומר: "אין כדברי הכל". ראו פני משה וקרנן העדה, על אתר.

עיוני פירוש

[4] ורבי ינאי אומר

רוב כתבי היד גורסים "רבי ינאי אמר" או "ורבי ינאי אומר" או "רבי ינאי אומר"; בכ"י מינכן 95: "אמר רבי ינאי". גירסת הדפוסים: "אמר רבי ינאי אמר רבי זירא", אין לה משמע, שכן רבי ינאי חי כמה דורות לפני רבי זירא. ושמא ביקש מאן דהוא לזהות את זעירי [2] עם רבי זירא, וכפי שמצאנו חילופים ביניהם בכמה במקומות,⁴ והוסיף "אמר רבי זירא" כהגהה או כלשון פירוש בין השיטין או בשוליים, והערה זו שובצה לאבות הדפוס שלא במקומה.